

Inhoud onderbouw

Introductie onderbouw	41
Onderwijspakket 'Relaties en seksualiteit'	41
De algemene informatie	41
De lessen voor de onderbouw	41
Planningsformulier	41
Seksuele en relationele ontwikkeling in deze leeftijdsfase	41
Aandachtspunten	42
Cyclische opbouw	43

Introductie onderbouw

Onderwijspakket 'Relaties en seksualiteit'

De bedoeling van de lessen relationele en seksuele vorming is kinderen te ondersteunen bij de ontwikkeling tot een persoon

- die respect heeft voor het eigen lichaam en dat van anderen,
- die zich bewust is van eigen en andermans gevoelens, wensen, grenzen en opvattingen op het gebied van relaties en seksualiteit,
- die steeds beter verantwoorde beslissingen kan nemen op het gebied van relaties en seksualiteit.

'Relaties en seksualiteit' richt zich naast kennisverwerving vooral op meningsvorming en het aanleren van persoonlijke vaardigheden. De doelen en inhoud zijn gebaseerd op het Raamwerk Seksuele Vorming van de Rutgers Nisso Groep (1994 en 2005) en het proefschrift van Anja Dietzel: *Gehörlos – sprachlos – missbraucht?!* Uitg. Dr. Kovac

Bij de lessen gebruiken we de volgende driedeling:

1. Lichamelijke en emotionele ontwikkeling
2. Sociale ontwikkeling en relaties
3. Seksualiteit en gezondheid

De algemene informatie

Deze informatie biedt concrete ideeën voor nadere afspraken en voorzieningen op schoolniveau: omgangssituatie, hulpverlening, relatie met ouders en hulpverlenende instanties.

De lessen voor de onderbouw

De lessen geven suggesties om de relationele en seksuele vorming van kinderen in de onderbouw (groep 1-3) te begeleiden door middel van lessen of door in te spelen op vragen en incidentele situaties. Bij een aantal activiteiten worden alledaagse situaties opgenoemd, die als aanknopingspunt kunnen dienen. Ga na of u in deze lessen suggesties kunt vinden die uitvoerbaar zijn of die u kunnen inspireren tot een eigen aanpak. Bij de map wordt ook extra materiaal geleverd, zoals bijvoorbeeld een dvd en prentenboeken. Dit materiaal wordt steeds aangegeven door de aanduiding 'zie bijgevoegd materiaal'.

De onderwijsactiviteiten sluiten aan bij een programma Sociale redzaamheid en gezond gedrag (K. Houterman, e.a., EPN/De Ruiter, Culemborg/ Houten, 1993), met name bij de thema's Ik, jij, wij (sociaal-emotionele ontwikkeling) en leefstijl (lichaamsverzorging) en de sociale vaardigheidstraining: De Kanjertraining.

Planningsformulier

Achterin elk pakket (na de kopieerbladen) is een planningsformulier opgenomen voor de leerkracht. Elke leerkracht kan daarop aantekenen welk onderwerp is behandeld of welke les is afgerond. Zo kan iedereen voor zichzelf een overzicht bijhouden van de lessen die al gedaan zijn en nog gedaan moeten worden. Maar ook bij het afstemmen met collega's is zo'n planningsformulier een handig hulpmiddel.

Seksuele en relationele ontwikkeling in deze leeftijdsfase

De seksuele ontwikkeling van kinderen begint al bij hun geboorte. Zodra kinderen op de basisschool komen, worden ze geconfronteerd met nieuwe regels, die ook betrekking hebben op hun seksuele ontwikkeling.

Op deze leeftijd hebben ze nog een grote behoefte aan lichamelijk contact. Knuffelen en geknuffeld worden is dan ook een manier waarop ze emoties uiten en ontvangen.

Vriendschap is een relatievorm die ze op deze leeftijd gaan ontwikkelen. Ze kunnen onderscheid maken tussen verschillende typen van vriendschap waarbij een intense vriendschap nu ook wel 'verliefdheid' genoemd wordt, zonder de reikwijdte van het begrip volledig te onderkennen. Dat betekent dat ze ook verliefd kunnen worden op hun moeder, vader, juf of vriendje/ vriendinnetje. Het is ze op deze leeftijd duidelijk dat er twee geslachten bestaan, vrouwelijk en mannelijk. Ook weten ze inmiddels tot welk geslacht ze zelf behoren. Deze kennis leidt tot nieuwsgierigheid naar de lichamelijke kenmerken van verschillende geslachten. Bij het uiten van deze nieuwsgierigheid ontdekken kinderen tevens hun eigen seksuele gevoelens. Spelletjes als 'doktertje spelen' zijn op deze leeftijd erg populair en hebben als functie het uiten van hun nieuwsgierigheid en het willen ervaren van die spannende en prettige seksuele gevoelens. De behoefte aan 'doktertje spelen' gaat vanzelf weer voorbij. Het is toch goed kinderen erop te wijzen dat ze elkaar hierbij niet mogen dwingen of pijn mogen doen. Zolang kinderen zich hieraan houden, kunnen deze spelletjes op deze leeftijd geen kwaad.

Ook blijkt in hun spel dat ze zich steeds meer gaan bezig houden met sekserollen en hierbij het rolgedrag van volwassenen als voorbeeld zien.

Langzamerhand ontwikkelen kinderen op deze leeftijd op deze leeftijd schaamtegevoel. Ze willen zich niet altijd meer in het openbaar uitkleden. Ook gebruiken ze nu vaak vieze woorden en schuttingtaal om stoer te doen en reacties uit te lokken van volwassenen.

Meer informatie over de seksuele ontwikkeling van kinderen is te lezen in 'Kleine Mensen, Grote Gevoelens', Kinderen en hun seksualiteit (S. van der Doef, Ploegsma 1994).

Aandachtspunten

1. Dit thema vraagt om een veilige sfeer in de klas. Kinderen moeten het gevoel hebben dat ze vrijuit kunnen praten zonder dat ze de kans lopen uitgelachen te worden en zonder dat het wordt doorverteld.
2. Het inbrengen van eigen gevoelens en ervaringen (uit de eigen jeugd) werkt sfeerbevoororderend. Maar het is ook belangrijk uw eigen grenzen te bewaken. Kinderen kunnen vragen stellen over uw privé-situatie waarop u niet altijd wilt antwoorden. Wanneer u uitlegt dat u sommige dingen voor u zelf wilt houden, laat u kinderen zien dat er grenzen zijn.
3. Niet ieder kind, en ook niet iedere volwassene, praat gemakkelijk over seksualiteit. Geef ieder kind de mogelijkheid om zich te uiten en respecteer vooral het recht om te zwijgen.
4. Bij dit thema spelen je eigen kennis, culturele en levensbeschouwelijke invloeden, persoonlijke ervaringen en omstandigheden een belangrijke rol. Het is dan ook niet mogelijk kinderen op neutrale, objectieve manier te begeleiden in hun relationele en seksuele ontwikkeling. Maar waak ervoor uw persoonlijke mening als enige 'waarheid' mee te geven.
5. Houd rekening met het feit dat kinderen verschillende achtergronden hebben. Niet alleen komen kinderen uit verschillende gezinnen die elk hun eigen seksuele normen en waarden hanteren, maar ook spelen culturele verschillen hierbij een rol. De verschillen tussen de situatie thuis en op school zijn voor kinderen vaak verwarrend. Door deze verschillen te negeren, verdwijnen ze niet, maar worden ze eerder groter. Seksualiteit is in sommige gezinnen en culturen onbespreekbaar. Dit lespakket besteedt aandacht aan verschillende culturele normen en waarden op het gebied van seksualiteit en relaties. Verder is uit onderzoek gebleken dat jongens en meisjes verschillende educatieve behoeftes hebben, ook op het terrein van relaties en seksualiteit. Ook met deze verschillen houden de lessuggesties rekening.

6. Bij dit thema is het belangrijk ervoor te waken dat de privacy van gezins-situaties wordt aangetast of dat kinderen met ervaringen geconfronteerd worden, waar ze nog niet aan toe zijn.
7. Maar wacht niet af tot de kinderen zelf vragen stellen. Sommige kinderen stellen nu eenmaal weinig vragen. En veel kinderen hebben de handelings-verlegenheid van de volwassenen al lang opgemerkt en zijn gestopt vragen te stellen.
8. Zorg ervoor dat kinderen altijd de mogelijkheid hebben anoniem vragen te stellen.
9. Wees er alert op dat ingrijpende zaken zoals seksueel misbruik ook in uw klas kunnen voorkomen. Zorg dat u weet hoe hierop te reageren t.a.v. het kind. Informeer u goed over de procedures en protocollen die in deze gevallen gevolgd worden op uw school.
10. Besteed aandacht aan roldoorbreking en aan de doorbreking van exclusieve aandacht voor het hoeksteengezin en heteroseksualiteit. Zonder het begrip homoseksualiteit al expliciet te noemen kunt u in de onderbouw duidelijk maken dat er verschillende manieren zijn om met elkaar samen te leven.

Cyclische opbouw:

Per leerjaar zijn er tien lessen beschikbaar. Deze zijn verdeeld over tien thema's. Afhankelijk van de leeftijd wordt er aandacht besteed aan die thema's. Deze opbouw maakt het mogelijk om door het lesaanbod te springen. Is bijvoorbeeld een les over voortplanting voor uw groep nog te moeilijk, dan kunt u kijken of de lessen van eerdere groepen geschikter zijn voor uw leerlingen. Als u moeilijker materiaal zoekt, kunt u natuurlijk ook nagaan of het lesmateriaal van de oudere kinderen meer geschikt is.

Wees overigens niet bang om voor de onderbouw-kinderen lessen te herhalen!

onderwerpen	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4
Zelf en lichaamsbeeld	- Foto's maken - Kijk eens hoe ik groei - Wat voel ik?	Gevoelens	Kijken naar jezelf	Een ik-boek
Lichaamsbesef Beleving seksualiteit	- Mag ik mijn blootje aan - Voelen dwars door de klas	- Prettig of niet? - Lekker gevoel - Prettige of onprettige aanrakingen	Wat voelt lekker op je rug	Wat voelt lekker
Jongens/meisjes	Jongen of meisje			Jongens en meisjes groeien
Voortplanting		- Hoe komt de baby in de buik? - Wat kan de baby in de buik - Hoe komt de baby uit de buik?	- Hoe komt de baby in de buik en hoe komt de baby eruit? - De baby wordt geboren	Ouders op bezoek
Roldoorbreking			- Roldoorbreking - Van jongens of van meisjes	Roldoorbreking
Vriendschap en verlies	- Vriendschap en houden van - Knuffelen en houden van - Verlies			Vrienden blijven
Relaties en samenlevingsvormen	Ik woon bij...		Samen wonen	Houden van/lief vinden
Codes rondom seksualiteit		- Geheimen* - Leuke en niet leuke geheimen 1* - Leuke en niet leuke geheimen 2*	- Leuke en niet leuke geheimen* - Loopspeel*	
Hygiëne/gezondheid		Ik maak me schoon		Besnijdenis
Weerbaarheid en grensoverschrijdend gedrag		- Geheimen* - Leuke en niet leuke geheimen 1* - Leuke en niet leuke geheimen 2*	- Leuke en niet leuke geheimen* - Loopspeel* - Weerbaarheid	- Seksueel misbruik 1 - Seksueel misbruik 2

De lessen die met een sterretje aangegeven staan, passen binnen meerdere thema's.

onderwerp	Groep 5 Verhalend ontwerp	Groep 6	Groep 7	Groep 8 Verhalend ontwerp
Zelf en lichaamsbeeld	Ik ben ik boek	Allemaal gevoelens	Beeld van jezelf	Ik - doosje
Lichaamsbesef Beleving seksualiteit		Schuttingtaal*	- Bloot - Lieve Lita	Puberboek
Jongens/meisjes		Jongens en meisjes	Ik verander in de puberteit	Puberboek
Voortplanting	Wat wil Joris weten over de nieuwe baby			
Roldoorbreking		- Jongen of meisje? - Detectivespel	Veranderen van rol	
Vriendschap en verliefd	Joris wil vrienden worden met Arif	- Gezocht: een vriend - Verliefd	Vriendschap of verliefdheid	- Tom en Inge - Versieren - Tom liegt
Relaties en samenlevingsvormen		Relaties	Relaties	Leven in een horende omgeving
Codes rondom seksualiteit		- Wat is seks? - Schuttingtaal*	Echt/onecht	Tom en Inge en internet- regels
Hygiene/gezondheid			Voorbehoedsmiddelen	Puberboek
Weerbaarheid en grensoverschrijdend gedrag	- Nee zeggen tegen pestgedrag - Omgaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag	Seksueel misbruik	Seksueel misbruik	Problemen en rollenspelen

De lessen die met een sterretje aangegeven staan, passen binnen meerdere thema's.

